

УДК 339.133

АНАЛІЗ СПОЖИВЧОГО ПОПИТУ НАСЕЛЕННЯ НА ПРОДОВОЛЬЧІ ТОВАРИ

О.Г. Чирва, к.е.н., доцент

Уманський державний педагогічний університет імені Павла Тичини, Умань, Україна

Чирва О.Г. Аналіз споживчого попиту населення на продовольчі товари.

В статті проведено аналіз споживчого попиту населення України на продовольчі товари та досліджено процеси зміни індексів цін на споживчі товари і послуги населенню. Визначено купівельну спроможність середньодушових грошових доходів на продовольчі товари та узагальнено, що в якості нижньої межі харчування населення за кількісними та якісними параметрами розглядають вартість мінімального споживчого кошика, що представляє собою певний набір товарів і послуг та розраховується уповноваженими органами за статистикою, за науково обґрунтованими фізіологічними нормами споживання продуктів харчування.

Ключові слова: споживчий попит, прожитковий мінімум, індекс споживчих цін, вартісне вираження споживчого кошика, доступність продовольства

Чирва О.Г. Анализ потребительского спроса населения на продовольственные товары.

В статье проведен анализ потребительского спроса населения Украины на продукты и исследованы процессы изменения индексов цен на потребительские товары и услуги для общественности. Определено покупательные способности денежных доходов на продукты и обобщенные, как нижняя граница питания населения, количественные и качественные параметры, учитывая значение минимальной потребительской корзины, которая является определенным набором товаров и услуг на основе научных и разумных физиологических норм потребления продуктов питания.

Ключевые слова: потребительский спрос, стоимость жизни, индекс потребительских цен, достойное выражение потребительской корзины, доступность продовольствия.

Chyrva O.G. Analysis of consumer demand for food products.

In the article the analysis of consumer demand of population of Ukraine on groceries and investigated the processes of changes in indices of prices for consumer goods and services to the public. Determined by purchasing power of cash income on groceries and generalized, as the lower border of the nutrition of population for the quantitative and qualitative parameters considering the value of the minimum consumer basket, which is a specific set of goods and services and is the authorized bodies for statistics, scientific and reasonable physiological norms of food consumption.

Keywords: consumer demand, cost of living, the consumer price index, a worthy expression of the consumer basket, the availability of food.

Продовольча безпека – це такий стан економіки, при якому кожному споживачеві гарантується доступність продовольства відповідно до науково обґрунтованих норм харчування, і на цій основі створюються умови для розвитку людського потенціалу. Продовольча безпека досягається самозабезпеченням продуктами харчування і наявністю коштів для ввезення відсутніх їх видів. У контексті світових проблем (глобальні злидні, зростаючий демографічний тиск, винищування середовища проживання і багатьох інших) продовольча безпека розглядається як частина загальнолюдської безпеки.

Аналіз останніх досліджень та публікацій

Проблемі продовольчого забезпечення населення та споживчого попиту на продукти харчування присвячено праці таких науковців, як: В.М. Гейця, А.С. Гальчинського, О.А. Грیشнової, І.Г. Манцура, А.К. Кінах, В.П. Семиноженко та інших.

Метою статті є розробка теоретичних положень і практичних рекомендацій щодо забезпечення споживчого попиту на продукти харчування.

Виклад основного матеріалу

В економічній літературі розрізняють два поняття: фізична і економічна доступність продовольства. Під фізичною доступністю прийнято розуміти забезпечення безперерйного надходження його в місця споживання у обсягах та асортименті, відповідних платоспроможному попиту.

Економічна доступність продовольства характеризує можливість різних верств населення купувати в необхідному обсязі та асортименті продукти харчування шляхом покупки їх за поточними цінами та за рахунок коштів, що виділяються державою для надання допомоги споживачам.

Нормативно – правова база держави спирається на систему соціальних нормативів, яка впливає на всі економічні процеси. Офіційний прожитковий мінімум є базовим показником: мінімальна величина заробітної плати, пенсії, інші показники та допомоги різного призначення є кількісним орієнтиром, а методика його обчислення – методичною основою для розрахунку інших показників.

В якості нижньої межі харчування населення за кількісними та якісними параметрами розгля-

дають вартість мінімального споживчого кошика, що представляє собою певний набір товарів і послуг. Продовольчий кошик розраховується уповноваженими органами за статистикою, за науково обґрунтованими фізіологічними нормами споживання продуктів харчування. Прожитковий мінімум – необхідний мінімальний грошовий дохід на одну людину, рівний по величині вартості мінімального споживчого кошика [1].

За даними Державної служби статистики України [5], величина прожиткового мінімуму, в середньому, на душу населення у січні 2012р., в порівнянні з попереднім місяцем, збільшилася на 1,3 %, січнем 2011р. на 8%. В її структурі частка витрат на придбання м'яса і риби займала 23,4 %, молочних, олієжирових виробів та яєць – 16,8 %, фруктів і овочів – 9,6 %, хлібопродуктів і круп'яних виробів – 8%, цукру, чаю та спецій – 2,2 %.

Варто відзначити, що в 2006 році перегляд продуктової картини сприяв збільшенню кількості найменувань продуктів харчування з 23 до 43.

Завдяки цьому ПМ збільшився на третину. До складу продовольчого кошика входить 43 найменування основних продуктів (таких як хліб, борошно, крупа, макарони, овочі, фрукти, яловичина, риба, молоко, масло вершкове і рослинне, яйця, цукор, чай, сіль, спеції), у процентному співвідношенні від загальної суми МПК це близько 60 %. Тоді як інші 40% складають витрати на непродовольчі товари (комунальні послуги, використання транспорту, покупка одягу, взуття, ліків, засобів гігієни). Нинішня загальна сума споживчого кошика не повністю відображає необхідні витрати, наприклад, на ті ж комунальні послуги та транспорт, які складають чималу частину витрат.

Теоретично вміст непродовольчого кошика складається з оплати комунальних послуг, використання транспорту, покупки одягу, взуття, ліків, засобів гігієни. Насправді показник непродоволь-

чого кошика носить умовний характер і становить 40 % від загального рівня продовольчого кошика. Даний показник вираховується як похідне від загальної вартості продуктів, що входить у продовольчий кошик, а не на підставі реальної вартості послуг.

У період з 2000 р. по 2005 р. понад 30 % всього населення країни мали доходи нижче прожиткового мінімуму. Але, в результаті перерахунку, згідно з новою методикою розрахунку ПМ в 2006 році, частка населення, що має доходи нижче прожиткового мінімуму, склала в 2008 р. – 12,1 %, а в 2010 – 6,5 %.

У світовій практиці застосовуються різні методи розрахунку величини ПМ, зокрема [6]:

1) Статистичний (ПМ встановлюється на рівні доходів, якими володіє 10-20 % самих незаможних громадян країни);

2) Нормативний (визначається за фактичною вартістю споживчих товарів і послуг, що входять до споживчого кошика);

3) Комбінований або нормативно-статистичний (харчування визначається за нормативами, а решту – за його часткою в загальних витратах);

4) Суб'єктивний (на основі соціологічних питань населення про необхідний мінімальний дохід);

5) Ресурсний (вихідний з можливостей економіки забезпечити прожитковий мінімум);

6) Медіанний (порогом бідності вважається величина, рівна половині медіанного доходу (середньодушового доходу населення);

7) Умовні розрахунки (застосовуються, в основному, в США). Він полягає в оцінці рівня вартості спеціально сконструйованого продовольчого набору і далі, виходячи з умовного співвідношення між величиною ПМ і вартістю продовольчого набору як один до трьох, визначається величина ПМ.

Таблиця 1. Нерівномірність розподілу доходів в Україні

Показник	2000р.	2001р.	2002р.	2005р.	2006р.	2007р.	2008р.	2009р.	2010р.
Відсоток населення з доходами нижче на ПМ, %	31,8	28,4	24,2	31,6	18,2	12,7	12,1	8,2	6,5
Відсоток населення з доходами нижче продуктового кошика, %	11,7	11,7	8,9	5,2	2,7	1,4	1,2	0,6	0,4
Глибина бідності, %	10,3	7,8	6,1	7,5	3,9	2,4	2,3	1,3	1,1
Гострота бідності, %	4,0	3,1	2,2	2,5	1,3	0,8	0,7	0,3	0,3
Коефіцієнт Джині по 10 відсотковим групам населення	0,343	0,348	0,312	0,304	0,312	0,309	0,288	0,267	0,278
Співвідношення доходів 10% найбільш і найменш заможного населення, раз	11,9	11,3	9,8	6,8	7,4	7,2	6,2	5,3	5,7
Середньомісячний прожитковий мінімум населення	4761	5128	5427	6014	8410	9653	12364	13594	14952

Найбільш поширеним методом обчислення ПМ в європейських країнах є метод медіанного доходу. Так, Європейська статистична комісія (Євростат) оцінює рівень бідності в країнах ЄС як величину, рівну половині медіанного доходу населення країни. Медіанний дохід – це найбільш часто зустрічаємий рівень матеріального достатку.

Люди, що мають величину доходу нижче половини медіанного, визнаються незаможними і підпадають під систему соціального захисту.

Вибір методу розрахунку ПМ має принципове значення, тому що від цього залежить достовірність його визначення. У даний час в Україні застосовується комбінований метод розрахунку

ПМ, виходячи з вартості мінімального продовольчого кошика, збільшеної на фіксовану частку (40%) витрат на мінімально необхідні непродовольчі товари та послуги.

Практика показує, що застосування комбінованого методу, як правило, знижує вартісне вираження споживчого кошика, особливо в даний час, коли ціни на житлово-комунальні послуги, транспорт та інші послуги зростають значно швидше, ніж на продовольчі товари. Такий підхід приховує реальні витрати громадян на цю групу товарів і веде до заниження ПМ.

Ставлення медіанного доходу населення до прожиткового мінімуму показує, наскільки далека основна частина населення від «межі бідності» [1]. Згідно з даними Світового банку, вкрай бідними вважаються ті, чий щоденний споживчий кошик становить \$2. Українців не можна віднести до категорії вкрай бідних, тому що наша добова норма, завдяки «скрупуюльозним» розрахункам,

становить \$3,6. Згідно українського законодавства, величина ПМ прирівнюється до величини споживчого кошика.

У таблиці 2 показана купівельна спроможність середньодушових грошових доходів в РК, де ми бачимо підвищення споживання продовольчих товарів.

У СРСР у мінімальний споживчий (продуктовий) кошик входило 239 найменувань товарів і послуг. При цьому, вартість його була, в перерахунку на нинішні ціни 120 тисяч грн., а нормативи споживання продуктів харчування набагато вище. Так, нормативи споживання українського кошика, в співвідношенні до радянського (1989 рік), складають по м'ясу – близько 77,5 % норми, по молоку – 50 %, по цукру – 75 %, по картоплі – 65 %. Це ж відноситься і до інших продуктів харчування, наприклад, по капусті – 41,8 %, по огірках – 33 %, сметані – 76 %, сиру – 42,5 %, яйцям – 80 %.

Таблиця 2. Купівельна спроможність середньодушових грошових доходів на продовольчі товари

Показники	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010
Продовольчі товари, кг											
Яловичина	17	14	17	20	23	26	33	36	35	36	39
Курятина	17	15	18	22	26	31	44	48	45	51	60
Ковбаса варена	12	11	13	16	19	20	26	30	29	29	33
Олія тваринна	11	11	14	17	20	24	33	38	33	33	34
Олія рослинна, літр	33	29	30	38	49	58	82	84	62	99	114
Молоко цільне, літр	84	79	101	127	146	194	204	258	234	243	281
Яйця, десяток	40	43	55	65	70	79	103	113	111	132	161
Цукор	50	46	61	77	100	111	122	169	182	155	150
Хліб пшеничний з муки 1 сорту	106	93	123	152	164	202	273	289	265	293	362
Картопля	152	129	164	164	239	231	235	258	270	309	399
Яблука	52	41	47	55	66	74	94	111	106	118	137
Непродовольчі товари, штук											
Костюм чоловічий, двійка	0,6	0,4	0,5	0,6	0,8	0,9	1,0	1,1	1,2	1,2	1,3
Куртка для дітей шкільного віку	2,2	1,7	2,0	2,3	2,8	3,2	4,0	4,5	4,8	4,6	5,1
Чоботи жіночі зимові, пар	0,6	0,5	0,6	0,8	1,0	1,1	1,0	1,7	1,8	1,9	2,0
Чоловічі чоботи, пар	1,1	0,9	1,1	1,3	1,6	1,9	2,0	2,7	3,0	2,9	3,4
Цигарки з фільтром, вітчизняні, пачок	108	96	123	156	192	239	297	275	298	275	229
Холодильник	0,1	0,1	0,1	0,1	0,2	0,2	0,3	0,3	0,4	0,4	0,4
Телевізор кольорового зображення	0,1	0,1	0,2	0,2	0,2	0,3	0,4	0,5	0,5	0,4	0,4

В останніх посланнях президента України ставиться завдання досягнення європейських стандартів в економічній і соціальній сферах. По суті, мова йде про новий етап реформ, про вироблення стратегії соціально – економічного прориву в умовах сучасного постіндустріального

суспільства. Головна конкурентна перевага сучасної високорозвиненої країни пов'язана з людською особистістю і з тими факторами, які забезпечують життєдіяльність людини.

Таблиця 3. Динаміка індексу цін України на кінець періоду, до грудня попереднього року, у відсотках

Показники	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010
Індекс споживчих цін	109,8	106,4	106,6	106,8	106,7	107,5	108,4	118,8	109,5	106,2	107,8
Продовольчі товари	112,8	108,8	107,1	107,1	107,4	108,1	107,3	126,6	110,8	103,0	110,1
Непродовольчі товари	106,1	104,5	106,3	106,9	106,2	105,9	107,1	110,5	105,7	108,6	105,5
Платні послуги населенню	107,1	103,5	105,8	105,9	105,9	108,0	111,6	115,4	111,4	108,4	106,8

На основі даних обстеження домашніх господарств, проведеного Державною службою статистики в 2009 р., у рамках додаткового модуля (дослідження), здійснено аналіз суб'єктивної оцінки рівня життя населення. В результаті обстеження було встановлено, що основними факторами, що впливають на до-бробут населення, є низькі доходи, розмір домогосподарства та місце його проживання. Майже половина опитаних домогосподарств припускають майбутнє поліпшення свого добробуту, при цьому домогосподарства з низьким рівнем достатку поліпшення свого становища пов'язують з безпосередньою участю і допомогою держави.

Основною причиною скорочення споживання продуктів харчування є зниження плато-спроможного попиту населення в результаті зростання цін і скорочення реальних доходів. Дані таблиці 3 ілюструють процес зміни індексів цін на споживчі товари і послуги населенню з 2000 по 2010 рр.. Найвище зростання цін спостерігалось в 2000 р. і з 2005-2008 рр.. З 2001 по 2004 рр.. відбувається значне уповільнення темпів зростання споживчих цін на товари, виключаючи послуги.

Висновки

Проведений аналіз показує, що попит на споживчі товари населення України задовольняється не повністю, у зв'язку з низькими доходами

населення та зростанням цін на продовольчі товари. Таким чином, для підвищення рівня життя населення необхідно прискорити соціально-економічний розвиток, підвищену увагу приділити АПК та галузям - торгівлі, транспорту, комунальному господарству, зв'язку, індустрії розваг, туризму, сфері побутових послуг. Для цього необхідна державна підтримка середнього та малого бізнесу. Це має вирішити проблему зайнятості, що призведе до зростання доходів населення, збільшить його платоспроможний попит, викличе структурні зміни у споживанні основних продуктів харчування – м'яса, молока, яєць, риби, овочів і фруктів. Потрібно передбачити розвиток приміської сільськогосподарської зони, яка повинна повністю забезпечити попит на продукти харчування за рахунок власного виробництва, а в сільських районах та містах-супутниках розвиток підприємств харчової переробної промисловості.

Також потрібно розрахувати і впровадити нову методику обчислення ПК і ПМ; досягти європейських стандартів в економічній і в соціальній сферах, що підвищить рівень добробуту народу України і знизить частку населення, що має доходи нижче прожиткового мінімуму. Підвищення попиту на продовольчі товари дасть мультиплікативний ефект для розвитку підприємств харчової промисловості.

Список літератури:

1. Грішнова О.А. Людський розвиток: [навч. посібник] / О.А. Грішнова – К. : КНЕУ, 2006. – 308 с. – Бібліогр. : с. 124–136.
2. Геєць В.М. Україна у вимірі економіки знань = Ukraine in the knowledge-based economy / В.М. Геєць ; [за ред. акад. НАН України В.М. Гейця]. – К.: Основа, 2006. – 592 с. іл., табл., портр. – Бібліогр. : с. 358–362.
3. Інноваційна стратегія українських реформ : [монографія] / А.С. Гальчинський, В.М. Геєць, А.К. Кінах, В.П. Семиноженко – К.: Знання України, 2004. – 338с. : іл., табл. – Бібліогр. : с. 272–273.
4. Соціально-економічні дослідження в перехідний період. Інноваційно-інвестиційне забезпечення стратегії розвитку регіону : зб. текстів виступів на республік. міжвуз.наук. – практ. конф. / – Львів: ІРД НАНУ, 2006. – Вип.5 (61)– 348 с.
5. Офіційний сайт Державної служби статистики України : [Електронний ресурс] – [Режим доступу] : <http://www.ukrstat.gov.ua>
6. Манцуров І.Г. Статистика економічного зростання та конкурентоспроможності країни: [монографія] / І.Г. Манцуров – К. : КНЕУ, 2006. – 392 с. – Бібліогр. : с. 275–283.

Надано до редакції 20.01.2014

Чирва Ольга Григорівна / Olga G. Chyrva

Посилання на статтю / Reference a Journal Article:

Аналіз споживчого попиту населення на продовольчі товари [Електронний ресурс] / О.Г. Чирва // Економіка: реалії часу. Науковий журнал. – 2014. – № 2 (12). – С. 69-72. – Режим доступу до журн.: <http://economics.opu.ua/files/archive/2014/n2.html>